

ΜΝΗΜΕΙΩΔΕΙΣ ΠΕΡΙΠΕΤΕΙΕΣ

στα ελληνικά μνημεία unesco

ΑΓΙΟΝ ΟΡΟΣ

► συντελεστές έργου

ΓΕΝΙΚΟΣ ΣΥΝΤΟΝΙΣΜΟΣ

Αναστασία Λαζαρίδου, Δρ Αρχαιολόγος, Επίτιμη Προϊσταμένη Διεύθυνσης Αρχαιολογικών Μουσείων, Εκθέσεων & Εκπαιδευτικών Προγραμμάτων
Νικολέττα Σαραγά, Αρχαιολόγος, Αναπληρώτρια Προϊσταμένη Διεύθυνσης Αρχαιολογικών Μουσείων, Εκθέσεων & Εκπαιδευτικών Προγραμμάτων

ΣΥΛΛΗΨΗ-ΙΔΕΑ

Ανδρομάχη Κατσελάκη, Δρ Αρχαιολόγος, Προϊσταμένη Τμήματος Εκπαιδευτικών Προγραμμάτων & Επικοινωνίας, ΔΑΜΕΕΠ

ΓΕΝΙΚΗ ΕΠΙΒΛΕΨΗ-ΓΕΝΙΚΗ ΕΠΙΜΕΛΕΙΑ

Ανδρομάχη Κατσελάκη

ΥΠΕΥΘΥΝΟΣ ΠΡΑΞΗΣ

Νικήτας Γεωργιόπουλος, Αρχαιολόγος, ΤΕΠΕ, ΔΑΜΕΕΠ

ΟΡΓΑΝΩΣΗ-ΕΠΙΜΕΛΕΙΑ

Αθηνά Παπαδάκη, Αρχαιολόγος, ΜSc Διοίκηση Πολιτισμικών Μονάδων, ΤΕΠΕ, ΔΑΜΕΕΠ

ΚΑΛΛΙΤΕΧΝΙΚΗ-ΓΡΑΦΙΣΤΙΚΗ ΕΠΙΜΕΛΕΙΑ

Σπήλιος Πίστας, Γραφίστας, ΤΕΠΕ, ΔΑΜΕΕΠ

ΠΑΙΔΑΓΩΓΙΚΗ ΕΠΙΜΕΛΕΙΑ/ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΗ ΠΡΟΣΑΡΜΟΓΗ

Ελευθερία Βλάχου, Αρχαιολόγος-Μουσειολόγος
Αθηνά Παπαδάκη

ΓΡΑΦΙΣΤΙΚΟΣ ΣΧΕΔΙΑΣΜΟΣ ΕΝΤΥΠΩΝ

Ειρήνη-Μαργαρίτα Καλομοίρη, Γραφίστρια-Μουσειολόγος
Βασίλης Δημόπουλος, Γραφίστας, ΤΕΠΕ, ΔΑΜΕΕΠ
Σπήλιος Πίστας, Γραφίστας, ΤΕΠΕ, ΔΑΜΕΕΠ
Ειρήνη Χαραλαμπίδη, Γραφίστρια, ΤΕΠΕ, ΔΑΜΕΕΠ

ΕΡΕΥΝΑ-ΣΥΓΓΡΑΦΗ ΚΕΙΜΕΝΩΝ ΕΝΤΥΠΩΝ

Ιωάννης Βαξεβάνης, Αρχαιολόγος Βυζαντινών & Μεταβυζαντινών Αρχαιοτήτων
Ελευθερία Βλάχου
Νικήτας Πάσσαρης, Δρ Αρχαιολόγος Βυζαντινών & Μεταβυζαντινών Αρχαιοτήτων
Αθηνά Παπαδάκη

ΓΛΩΣΣΙΚΗ ΕΠΙΜΕΛΕΙΑ ΕΝΤΥΠΩΝ

Ιωάννης Βαξεβάνης
Αθηνά Παπαδάκη

ΚΡΙΤΙΚΗ ΑΝΑΓΝΩΣΗ

Εφορεία Αρχαιοτήτων Χαλκιδικής & Αγίου Όρους

ΜΕΤΑΦΡΑΣΕΙΣ

Translix USCS IKE

ΦΩΤΟΓΡΑΦΙΕΣ

Radiant Technologies: Ανδρέας Σαντρουζάνος
Σπήλιος Πίστας

ΠΑΡΑΓΩΓΗ

Pressius Arvanitidis

► ευχαριστίες

Δημήτριος Λιάκος, Δρ Αρχαιολόγος ΕΦΑ Χαλκιδικής & Αγίου Όρους
Νικόλαος Σιώμκος, Δρ Αρχαιολόγος ΕΦΑ Χαλκιδικής & Αγίου Όρους

Ευχαριστούμε το Ίδρυμα Αικατερίνης Λασκαρίδη για τη δωρεάν χρήση του εικονογραφικού υλικού από την ιστοσελίδα www.travelogues.gr

ISBN 978-960-386-607-7

ΓΝΩΣΤΟΠΟΙΗΣΗ ΠΝΕΥΜΑΤΙΚΗΣ ΙΔΙΟΚΤΗΣΙΑΣ

Το ελληνικό Υπουργείο Πολιτισμού διατηρεί τα πνευματικά δικαιώματα επί των απεικονιζόμενων αρχαίων και επί των φωτογραφιών και ο Οργανισμός Διαχείρισης & Ανάπτυξης Πολιτισμικών Πόρων εισπράττει τα τέλη δημοσίευσης αυτών (©ΥΠΠΟ-ΟΔΑΠ). Χρησιμοποιούνται επίσης εικόνες με copyright ©UNESCO, ©Wikimediacommons, ©OUR PLACE The World Heritage Collection. Διαφορετική προέλευση εικόνων αναφέρεται στην ενότητα προέλευση εικόνων. Απαγορεύεται η οποιαδήποτε μερική ή ολική ανατύπωση χωρίς την άδεια του εκδότη.

Copyright © 2023 Υπουργείο Πολιτισμού

Ευρωπαϊκή Ένωση
Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Ταμείο

Επιχειρησιακό Πρόγραμμα
Ανάπτυξη Ανθρώπινου Δυναμικού,
Εκπαίδευση και Διά Βίου Μάθηση

Με τη συγχρηματοδότηση της Ελλάδας και της Ευρωπαϊκής Ένωσης

Το έργο συγχρηματοδοτείται από την Ελλάδα και την Ευρωπαϊκή Ένωση (Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Ταμείο) μέσω του Επιχειρησιακού Προγράμματος «Ανάπτυξη Ανθρώπινου Δυναμικού, Εκπαίδευση και Διά Βίου Μάθηση», ΕΣΠΑ 2014-2020.

ΜΝΗΜΕΙΩΔΕΙΣ ΠΕΡΙΠΕΤΕΙΕΣ
στα ελληνικά μνημεία unesco

Άγιον Όρος

Δέκα Βήματα μέχρι...

1

Ο αρχιτέκτονας Δεινοκράτης πρότεινε στον Μέγα Αλέξανδρο να λαξεύσει έναν κολοσσιαίο ανδριάντα του στην πλαγιά του μεγαλύτερου όρους της χερσονήσου.

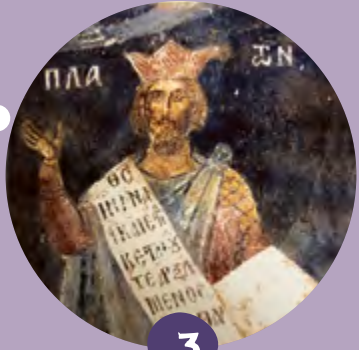
Ο Μακεδόνας βασιλιάς απέρριψε την πρόταση, καθώς τη θεώρησε αλαζονική.

2

Εδώ ο Πέρσης βασιλιάς Ξέρξης κατασκεύασε το 480 π.Χ. μία μεγάλη διώρυγα¹, για να αποφύγει ο στόλος του τον περίπλοο της χερσονήσου.

...το Άγιον Όρος

3

Μεταξύ των αγίων μορφών που απεικονίζονται στις μονές του περιλαμβάνονται και οι παραστάσεις 12 αρχαίων Ελλήνων φιλοσόφων².

5

Σύμφωνα με τον μύθο, το ψηλότερο βουνό της χερσονήσου (2.033μ. ύψος) πήρε το όνομά του από τον Γίγαντα Άθω, γιο του Ουρανού και της Γαίας³.

7

Ονομάζεται και «περιβόλι της Παναγίας»⁵.

9

Εδώ έζησαν μεγάλες μορφές του ορθόδοξου μοναχισμού, όπως οι άγιοι Πέτρος ο Αθωνίτης, Ευθύμιος ο Νέος, Αθανάσιος ο Αθωνίτης και Ιωάννης ο Ίβηρας.

4

Εδώ ιδρύθηκε ελληνικό τυπογραφείο ήδη από τα μέσα του 18ου αι., πριν από την ίδρυση του ελληνικού κράτους.

Στην μονή Μεγίστης Λαύρας για λίγα χρόνια. Τυπογραφείο λειτούργησε ξανά στις Καρυές μετά το 1930.

6

Για να εισέλθει κανείς εδώ είναι απαραίτητο το *διαμονητήριο*⁴, ειδική άδεια εισόδου και διαμονής.

8

Σύμφωνα με το *άβατον*⁶, δεν επιτρέπεται η είσοδος και διαμονή γυναικών.

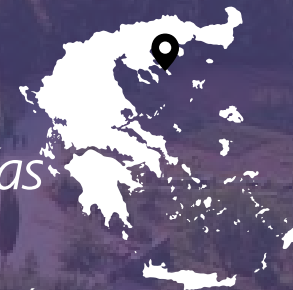
10

Πρόκειται για το μεγαλύτερο «διορθόδοξο» μοναστικό κέντρο στον κόσμο.

Εδώ ζουν σήμερα ορθόδοξοι μοναχοί από όλο τον κόσμο⁷.

Το Άγιον Όρος...

Η κιβωτός της ορθοδοξίας

ΤΙ;

- Μοναστική πολιτεία που σήμερα περιλαμβάνει 20 μονές, διέπεται από ειδικό καθεστώς λειτουργίας και αποτελεί αυτοδιοίκητο τμήμα του ελληνικού κράτους.

ΠΟΥ;

- Αυτόνομη Μοναστική Πολιτεία Αγίου Όρους. Κεντρική Μακεδονία.

ΠΟΤΕ;

- 9ος αι.: εγκατάσταση των πρώτων ασκητών στην χερσόνησο του Άθω.
- 963: ίδρυση της Μεγίστης Λαύρας, της πρώτης κοινοβιακής μονής του Αγίου Όρους.
- 10ος αι.: ίδρυση των μεγάλων μοναστηριών και ανάδειξη του Αγίου Όρους σε σπουδαίο κέντρο του ορθόδοξου μοναχισμού.
- 15ος αι. κ.ε.: παρά την κυριαρχία των Οθωμανών, το Άγιον Όρος εξακολουθεί να αποτελεί σημαντικό κέντρο της ορθοδοξίας.

τι λένε οι αριθμοί:

100.000 τ.μ.

ΕΚΤΑΣΗ

των τοιογραφιών
πού κοσμούν τα μνημεία του

15.000
ΧΕΙΡΟΓΡΑΦΑ

φυλάσσονται στις μονές του

2.980
ΜΟΝΑΧΟΙ

διαβιούν στις μονές του
Αγίου Όρους στις παραμονές
της Επανάστασης του 1821

700
ΜΟΝΑΧΟΙ

της μονής Μεγίστης
Λαύρας τον 11ο αι.

60 χλμ.
ΜΗΚΟΣ

της χερσονήσου του Άθω
και 7-10 χιλιόμετρα το πλάτος

...στον κατάλογο της UNESCO!

Η ένταξη στον Κατάλογο Μνημείων Παγκόσμιας Κληρονομιάς της UNESCO έγινε με βάση τα παρακάτω κριτήρια:

κριτήριο i

Συνδυάζει μοναδικά τη φυσική ομορφιά με την καλλιτεχνική και αρχιτεκτονική δημιουργία.

κριτήριο V

Διατηρεί δείγματα λαϊκής αρχιτεκτονικής και πολλές αγροτικές και χειροτεχνικές παραδόσεις.

κριτήριο ii

Άσκησε τεράστια επιρροή στην ανάπτυξη της εκκλησιαστικής αρχιτεκτονικής και της μνημειακής ζωγραφικής.

κριτήριο Vi

Συνδέεται άμεσα με την ιστορία του ορθόδοξου χριστιανισμού και αποτελεί μεγάλο πνευματικό κέντρο του, ήδη από τον 10ο αι.

κριτήριο iv

Οι μονές του Άθω συνέβαλαν αποφασιστικά στη διαμόρφωση της τυπικής διάταξης των ορθόδοξων μοναστηριακών συγκροτημάτων.

κριτήριο vii

Διατηρεί σε άριστη κατάσταση τον φυσικό του πλούτο, λόγω και της εφαρμογής μέχρι σήμερα παραδοσιακών γεωργικών πρακτικών.

13 τόνους ΒΑΡΟΣ

έχει η καμπάνα της μονής Παντελεήμονος, η δεύτερη μεγαλύτερη καμπάνα στον κόσμο

1. Αεροφωτογραφία της μονής Κουτλουμουσίου.

Περιδιαβαίνοντας στο Άγιον Όρος...

... ΜΕ ΤΟΝ ΤΑΞΙΔΕΥΤΗ ΜΟΝΑΧΟ ΒΑΣΙΛΙ ΜΠΑΡΟΚΙ

5

ΕΥΚΑΙΡΙΑ ΝΑ ΨΩΝΙΣΟΥΜΕ ΤΑ ΕΡΓΟΧΕΙΡΑ ΤΩΝ ΜΟΝΑΧΩΝ ΣΤΟ ΠΑΖΑΡΙ ΣΤΙΣ ΚΑΡΥΕΣ¹⁰. ΣΤΟ ΠΡΩΤΑΤΟ ΘΑ ΔΟΥΜΕ ΤΙΣ ΑΓΙΟΓΡΑΦΙΕΣ ΑΞΙΩΝ ΖΩΓΡΑΦΩΝ ΚΑΙ ΤΟ ΜΑΡΜΑΡΙΝΟ ΤΕΜΠΛΟ.

6

ΠΑΜΕ ΝΑ ΠΡΟΣΚΥΝΗΣΟΥΜΕ ΤΟ ΞΑΚΟΥΣΤΟ ΜΟΝΑΣΤΗΡΙ ΤΗΣ ΜΕΓΙΣΤΗΣ ΛΑΥΡΑΣ. ΑΝ ΚΑΙ ΑΠΟΜΟΝΩΜΕΝΟ ΕΝΤΥΠΩΣΙΑΖΕΙ ΜΕ ΤΟ ΜΕΓΕΘΟΣ, ΤΗΝ ΟΜΟΡΦΙΑ ΚΑΙ ΤΑ ΠΛΟΥΤΗ ΤΟΥ! ΜΗΝ ΞΕΧΑΣΤΕΙΣ! ΠΑΡΕ ΑΓΙΑΣΜΟ ΑΠΟ ΤΗ ΦΙΑΛΗ¹¹ ΣΤΗΝ ΑΥΛΗ!

7

ΣΤΑ ΔΥΤΙΚΑ ΖΟΥΝ ΠΟΛΛΟΙ ΕΡΗΜΙΤΕΣ ΣΕ ΚΑΛΥΒΕΣ ΣΤΑ ΒΡΑΧΙΑ. ΑΚΟΜΗ ΚΑΙ ΟΙ ΜΟΝΕΣ ΕΙΝΑΙ ΚΤΙΣΜΕΝΕΣ ΣΕ ΑΠΟΚΡΗΜΝΑ ΒΡΑΧΙΑ! ΠΟΣΟ ΕΠΙΒΛΗΤΙΚΗ ΕΙΝΑΙ Η ΜΟΝΗ ΣΙΜΩΝΟΠΕΤΡΑΣ.

8

ΜΕ ΤΗ ΒΟΗΘΕΙΑ ΤΟΥ ΘΕΟΥ ΚΑΙ ΤΗ ΣΥΝΤΡΟΦΙΑ ΣΟΥ ΟΛΟΚΛΗΡΩΣΑ ΤΟ ΤΑΜΑ! ΤΩΡΑ ΛΕΩ ΝΑ ΞΕΧΕΙΜΩΝΙΑΣΩ ΣΤΗ ΜΟΝΗ ΑΓΙΟΥ ΠΑΝΤΕΛΗΜΟΝΟΣ, ΝΑ ΓΡΑΨΩ ΓΙΑ ΤΟ ΤΑΞΙΔΙ ΑΥΤΟ ΚΑΙ ΝΑ ΣΧΕΔΙΑΣΩ ΟΛΑ ΤΑ ΘΑΥΜΑΣΤΑ ΠΟΥ ΕΙΔΑ ΚΑΙ ΑΚΟΥΣΑ ΣΕ ΑΥΤΟΝ ΤΟΝ ΑΓΙΟ ΤΟΠΟ!

Το περιβάλλον...

«Το όρος αυτό, όταν το βλέπεις από τη θάλασσα, δίνει την εντύπωση νησιού, γιατί η γη εκεί που αρχίζει το βουνό δεν είναι παρά μόνο μία στενή λουρίδα, έτσι που μόλις δεν το περιβάλλει ολόκληρο η θάλασσα...Το όρος είναι σκεπασμένο πάντα από μαύρα σύννεφα»

Βασίλι Γκρηγκόροβιτς Μπάρσκι: *Τα ταξίδια του στο Άγιον Όρος 1725–1726, 1744–1745*,
(επιμ. Π. Μυλωνάς, μτφρ. Ν. Πολυβίου–Ν. Τουτός–Γ. Φουστέρης, Ε. Στεργιοπούλου, Θεσσαλονίκη 2009),
σελ. 129.

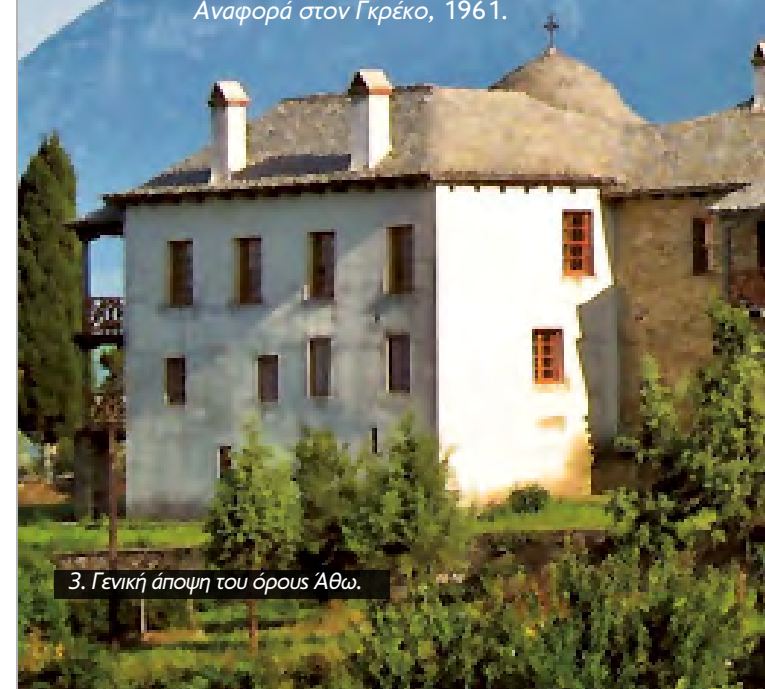
Η χερσόνησος του Άθω, στο ανατολικό άκρο της Χαλκιδικής, ενώνεται με την ηπειρωτική χώρα μέσω ενός στενού ισθμού. Η χαμηλή λωρίδα γης απολήγει στο νότιο τμήμα της χερσονήσου στο απόκρημνο ομώνυμο βουνό του Άθω, που φτάνει σε μεγάλο ύψος (2.033 μ.). Το αθωνικό τοπίο παραμένει αναλλοίωτο, παρά τις ανθρώπινες επεμβάσεις.

2. Η μονή Ζωγράφου σε παλαιό δελτάριο (καρτ-ποστάλ) των αρχών του 20ού αι.

«...ανηφορίζαμε ανάμεσα από πικνές, μισογυμνωμένες καστανιές και σκίνα και πλατύφυλλες δάφνες το καλντερίμι που έφερνε στις Καρυές. Ο αέρας, έτσι μας φάνηκε, μύριζε μοσκολίβανο. Σαν να' χаме μπει σε τεράστια εκκλησιά με θάλασσα, με δάση καστανιές, με βουνά και αποπάνω αντί για θόλο, ένας ξέσκεπος ουρανός...»

Νίκος Καζαντζάκης,
Αναφορά στον Γκρέκο, 1961.

3. Γενική άποψη του όρους Άθω.

...και το τοπίο

- Πυκνά δάση, χαράδρες, χείμαρροι, μοναδικής ομορφιάς τοπίο με πηγές και απόκρημνες ακρογιαλιές, συνθέτουν το ποικιλόμορφο φυσικό περιβάλλον του Αγίου Όρους που παραμένει ανέπαφο όλους αυτούς τους αιώνες.
- Στη συνολική έκταση 340 τ.χλμ. της χερσονήσου του Άθω εναλλάσσονται πολλά οικοσυστήματα, δημιουργώντας ένα μοναδικό μωσαϊκό βλάστησης και τοπίων.

Πράσινες λεπτομέρειες

Σε αυτήν την περιορισμένη έκταση γης αναπτύσσεται πλούσια χλωρίδα και πανίδα. Καταγράφονται 1.500 είδη φυτών και σπάνια είδη πτηνών και θηλαστικών.

Το Άγιον Όρος στον χρόνο

883 μ.Χ.

Με *σιγίλλιο*¹² του αυτοκράτορα Βασιλείου Α΄ του Μακεδόνα (867–886) παραχωρούνται τα πρώτα προνόμια στους μοναχούς του Αγίου Όρους.

800 μ.Χ.

Πρώτη εγκατάσταση ερημιτών μοναχών στο Άγιον Όρος.

4ος αι. π.Χ.

Οι αρχαίες πόλεις της χερσονήσου κυριεύονται από τον Μακεδόνα Βασιλιά Φίλιππο Β΄. Το 168 π.Χ. κατακτώνται από τους Ρωμαίους.

960/963

Ανέγερση του καθολικού της μονής της Μεγίστης Λαύρας, της πρώτης κοινοβιακής μονής του Αγίου Όρους, από τον άγιο Αθανάσιο τον Αθωνίτη.

972

Πρώτο *τυπικό* του Αγίου Όρους¹³.

1045

Πρώτη επίσημη αναφορά ως Άγιον Όρος στο δεύτερο *τυπικό*, του αυτοκράτορα Κωνσταντίνου Θ΄ Μονομάχου.

13ος–14ος αι.

Οι μονές ακμάζουν παρά τις λεηλασίες και τις επιθέσεις από ξένους επιδρομείς, όπως Σταυροφόροι, Καταλανοί και Σέρβοι.

1424–1912

Δεύτερη μακράιωνη κυριαρχία των Οθωμανών στο Άγιον Όρος, το οποίο εξακολουθεί ωστόσο να υπάγεται στην πνευματική δικαιοδοσία του Οικουμενικού Πατριαρχείου Κωνσταντινουπόλεως.

1383–1403

Πρώτη κυριαρχία των Οθωμανών στο Άγιον Όρος.

16ος αι.

Θεαματική αναγέννηση των αθωνικών μονών και αύξηση των μοναχών.

1749

Ιδρύεται η Αθωνιάδα Σχολή, ένα από τα σημαντικότερα εκπαιδευτικά ιδρύματα της εποχής στον ελλαδικό χώρο, όπου διδάσκονται θεολογία, φιλοσοφία και λογική.

1821

Κήρυξη της Ελληνικής Επανάστασης στις Καρυές από τον εκπρόσωπο της Φιλικής Εταιρείας Εμμανουήλ Παπά¹⁴.

1919-1923

Με τις Συνθήκες του Νείγυ (1919), των Σεβρών (1920) και της Λωζάννης (1923) αναγνωρίζεται η ελληνική κυριαρχία επί του Αγίου Όρους.

1912

Απελευθέρωση του Αγίου Όρους από το ελληνικό ναυτικό στις 2 Νοεμβρίου.

19ος αι.

Συνεχείς προσπάθειες της Ρωσίας να θέσει το Άγιον Όρος υπό τον έλεγχό της.

1926

Κύρωση από το ελληνικό κράτος του ισχύοντος Καταστατικού Χάρτου του Αγίου Όρους, που επισημοποιεί το καθεστώς αυτοδιοίκησης.

1963

Επέτειος των χιλίων χρόνων από την ίδρυση της μοναστικής πολιτείας.

1988

Εγγραφή στον Κατάλογο Μνημείων Παγκόσμιας Κληρονομιάς της UNESCO.

Μορφές μέσα στους αιώνες

Το Άγιον Όρος γνώρισε αγίους, λόγιους, καλλιτέχνες, ηγεμόνες, αλλά και κατακτητές και επιδρομείς.

Ιδρυτές και ευεργέτες των μονών υπήρξαν συχνά οι ίδιοι οι βυζαντινοί αυτοκράτορες. Αργότερα το ρόλο αυτό αναλαμβάνουν οι ορθόδοξοι κοσμικοί άρχοντες και οι ανώτεροι ιεράρχες του ορθόδοξου κλήρου. Συχνά οι μοναχοί αναδείχθηκαν σε λόγιους και διδασκάλους του γένους, ενώ πολλοί αγιοποιήθηκαν.

ΞΕΝΟΙ ΚΑΤΑΚΤΗΤΕΣ

Στέφαν Ούρος Δ΄ Δουσαν

Ο μεγάλος ηγεμόνας και πρώτος αυτοκράτορας των Σέρβων κατέλαβε το Άγιον Όρος το 1345.

Επισκέφθηκε το Άγιον Όρος το 1347 μαζί με τη σύζυγό του Ελένη και το γιο του Ουρέση, παραβιάζοντας το *άβατον*. Στο Άγιον Όρος παρέμειναν οκτώ μήνες, για να προστατευτούν από την πανώλη που μάζιζε τα Βαλκάνια!

Ο σουλτάνος Μουράτ Β΄ (1421-1444, 1446-1451)

επεκτείνει την κυριαρχία του στο Άγιον Όρος, όταν το 1424 αντιπροσωπεία μοναχών δηλώνει υποταγή στους Τούρκους. Λίγα χρόνια αργότερα (1430) καταλαμβάνει και τη Θεσσαλονίκη. Η βυζαντινή αυτοκρατορία συρρικνώνεται!

ΚΤΗΤΟΡΕΣ

Οι αυτοκράτορες
Νικηφόρος Β΄ Φωκάς
(963-969)
και Ιωάννης Α΄ Τσιμισκής
(969-976)

υπήρξαν μεγάλοι χορηγοί
της μονής της Μεγίστης Λαύρας.

Μάρα Μπράνκοβιτς

Η κόρη του Σέρβου βασιλιά Γεωργίου Μπράνκοβιτς (1427-1456) και της βυζαντινής αρχόντισσας

Ειρήνης Καντακουζηνής, παντρεύτηκε τον Οθωμανό σουλτάνο Μουράτ Β΄ και αναδείχθηκε ως μία από τις σημαντικότερες προσωπικότητες των Ορθοδόξων στα Βαλκάνια κατά τη διάρκεια του 15ου αιώνα. Στις μονές του Αγίου Όρους πρόσφερε σημαντικές δωρεές, ακίνητη περιουσία και σημαντικά κειμήλια.

Ο ηγούμενος της Βλαχίας Νεαχκός Μπασαράμπ Ε΄ (1512-1521)

υπήρξε μεγάλος δωρητής των μονών του Αγίου Όρους, ιδιαίτερα της μονής Διονυσίου.

Ο πατριάρχης Κωνσταντινουπόλεως Ιερεμίας Α΄ (1522-1524, 1525-1546)

αποτελεί το χαρακτηριστικότερο παράδειγμα χορηγού από τις ανώτερες τάξεις του ορθόδοξου κλήρου κατά την οθωμανική κυριαρχία.

Το 1541 ανοικοδομεί τη μονή Σταυρονικήτα, με πρόθεση να αποτελέσει ένα μοναστικό ίδρυμα ισάξιο των άλλων μεγάλων μονών του Αγίου Όρους.

ΑΓΙΟΡΕΙΤΕΣ ΑΓΙΟΙ

Ο όσιος Αθανάσιος ο Αθωνίτης (περ. 930-1001/1004)

Η εμβληματική μορφή του αγιορείτικου μοναχισμού ίδρυσε τη μονή Μεγίστης Λαύρας και θεωρείται ο θεμελιωτής του αγιορείτικου μοναχισμού. Ο ίδιος μερίμνησε για τη δημιουργία βιβλιοθηκών και μεταφραστικών κέντρων στο Άγιον Όρος, αλλά και για την αντιγραφή χειρογράφων.

Ο άγιος Γρηγόριος ο Παλαμάς (1296-1357)

Γόνος αριστοκρατικής οικογένειας με πλούσιο συγγραφικό έργο, αποτελεί έναν από τους κυριότερους εκφραστές του κινήματος του ψυχασμού και μία από τις πνευματικότερες μορφές του Αγίου Όρους.

Άγιος Μάξιμος ο Γραικός (περ. 1470-1556)

Ο λόγιος Βατοπαιδινός άγιος, πέρασε στην ιστορία ως «φωτιστής των Ρώσων».

ΔΙΑΚΕΚΡΙΜΕΝΟΙ ΛΟΓΙΟΙ

Ο Ιβηρίτης μοναχός Παχώμιος Ρουσανός (1508-1553)

θεωρείται ο σημαντικότερος θεολόγος του α΄ μισού του 16ου αι., ενώ διακρίθηκε και ως αντιγραφέας χειρογράφων.

Ο λόγιος μοναχός Καيسάριος Δαπόντες (1713-1784)

της μονής Ξηροποτάμου, αναδείχθηκε στον σημαντικότερο εκπρόσωπο της πνευματικής αναγέννησης του Ελληνισμού κατά τον 18ο αι.

Ο Ευγένιος Βούλγαρης (1716-1806)

Κορυφαία πνευματική μορφή του 18ου αι., συνδυάζει στο έργο του την ελληνορθόδοξη παράδοση με τις πνευματικές κατακτήσεις του Ευρωπαϊκού Διαφωτισμού. Από το 1753 διεύθυνε με επιτυχία την Αθωνιάδα Σχολή, όπου φοίτησαν πολλοί από τους μεγάλους διδάσκαλους του Γένους, όπως ο Ιώσηπος Μοισιόδακας, ο Αθανάσιος Πάριος, ο Κοσμάς ο Αιτωλός και ο Ρήγας Φεραίος.

Ένα μνημείο γεννιέται

ΠΕΡΙΗΓΗΤΕΣ ΣΤΗΝ «ΚΙΒΩΤΟ ΤΟΥ ΧΡΙΣΤΙΑΝΙΣΜΟΥ ΤΗΣ ΑΝΑΤΟΛΗΣ»

Το Άγιον Όρος υπήρξε ήδη από τον 15ο αι. δημοφιλής προορισμός πολλών περιηγητών διαφορετικών εθνοτήτων, ηλικιών και ιδιοτήτων.

4. Σχέδιο Β. Μπάρσκι, Η μονή Γρηγορίου, 18ος αι.

Το μοναδικό φυσικό περιβάλλον, τα μοναστήρια, τα πολύτιμα κειμήλια, αλλά και η καθημερινή ζωή και οι ασχολίες των μοναχών, αποτυπώνονται στα κείμενα, τα σχέδια και τις φωτογραφίες των επισκεπτών, που εντυπωσιάζονται από την πνευματικότητα της μοναστικής κοινότητας, τη μακραίωνη παράδοση της τέχνης του Άθω, αλλά και τη φύση.

ΧΑΡΤΕΣ ΚΑΙ ΝΗΣΟΛΟΓΙΑ

5. Cr. Buondelmonti, Χάρτης του Αγίου Όρους, 15ος αι.

Ήδη στις αρχές του 15ου αιώνα το Άγιον Όρος αποτυπώνεται μαζί με άλλες σημαίνουσες περιοχές του Αιγαίου στο πρωτόπορο χειρόγραφο χαρτογραφικό έργο του Φλωρεντινού μοναχού και γεωγράφου Cristoforo Buondelmonti.

ΠΡΟΣΚΥΝΗΤΕΣ ΚΑΙ ΤΑΞΙΔΙΩΤΕΣ ΣΤΟ ΣΗΜΕΡΑ

Η μυσταγωγία του Αγίου Όρους, με το ανόθευτο φυσικό περιβάλλον και τα θαυματικά αρχιτεκτονήματα, προσελκύει πολυάριθμους επισκέπτες, ανάμεσα στους οποίους πολλούς επώνυμους πολιτικούς, σύγχρονους καλλιτέχνες και δημιουργούς¹⁵.

6. Σπίρος Παπαλουκάς, Καρμές, κονάκι μονής Διονυσίου, 1924.

ΤΟ ΕΓΧΕΙΡΙΔΙΟ ΖΩΓΡΑΦΙΚΗΣ ΕΝΟΣ ΑΓΙΟΡΕΙΤΗ ΙΕΡΟΜΟΝΑΧΟΥ

Ο ιερομόναχος και αγιογράφος Διονύσιος από τον Φουρνά Ευρυτανίας (1670–1746), συνέγραψε την *Έρμηνεία τῆς ζωγραφικῆς τέχνης*, ένα εγχειρίδιο με τεχνικές οδηγίες προς τους ζωγράφους και συνοπτική παρουσίαση των εικονογραφικών κύκλων της βυζαντινής αγιογραφίας, όπως απαιτούν και στη μνημειακή ζωγραφική του Αγίου Όρους, όπου διέμεινε για πολλά χρόνια. Πρόκειται για έργο μοναδικής αξίας και πληρότητας, που μεταφράστηκε μέχρι και στην ιαπωνική γλώσσα!

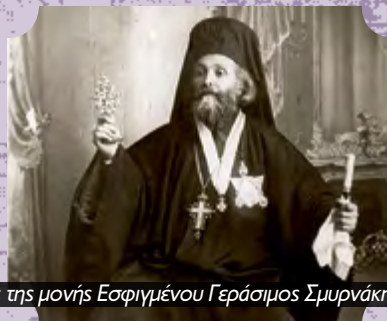

7. Καρυές, παρεκκλήσι Προδρόμου, Ιησούς ο Αναπεσών, 1711.
Έργο του Διονυσίου εκ Φουρνά.

ΕΡΕΥΝΕΣ & ΜΕΛΕΤΕΣ

Από τα τέλη του 19ου αι. το Άγιον Όρος αποτελεί το επίκεντρο έρευνας των βυζαντινών σπουδών.

Οι πρώτες μελέτες για την ιστορία του αθωνικού μοναχισμού αλλά και την τέχνη έγιναν από λόγιους αγιορείτες μοναχούς και στη συνέχεια από κορυφαίους βυζαντινολόγους και ερευνητικά ιδρύματα¹⁶.

8. Ο ηγούμενος της μονής Εσφιγμένου Γεράσιμος Σμιρνάκης (1862–1935).

9. Ο βυζαντινολόγος Μανόλης Χατζηδάκης (1909–1998).

ΕΝΑ ΜΕΓΑΛΟ ΕΡΓΟΤΑΞΙΟ

Η Εφορεία Αρχαιοτήτων Χαλκιδικής και Αγίου Όρους υλοποιεί πολύχρονες εργασίες αναστήλωσης και συντήρησης στα μνημεία του Αγίου Όρους που έχουν σκοπό τη διαφύλαξη του ιστορικού και θρησκευτικού πλούτου της Αθωνικής πολιτείας. Σημαντικό φορέα για την έγκριση και εκτέλεση έργων στο Άγιον Όρος αποτελεί επίσης το Κέντρο Διαφυλάξεως Αγιορειτικής Κληρονομιάς (Κε.Δ.Α.Κ.).

10. Εργασίες αποκατάστασης στα τείχη της μονής Σίμωνος Πέτρου.

Ένα ξεχωριστό μνημείο...

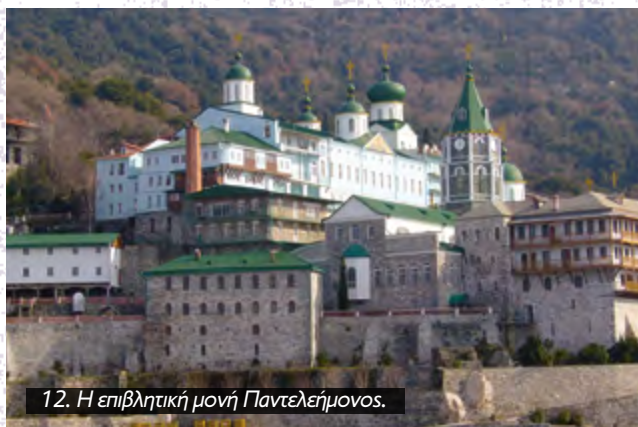
Ταξίδι στο χρόνο

Στο αναλλοίωτο φυσικό περιβάλλον του Αγίου Όρους επιβιώνει για περισσότερα από χίλια χρόνια η μοναδική αυτόνομη μοναστική πολιτεία της ορθόδοξης Ανατολής¹⁷.

Στο Άγιον Όρος λειτουργούν σήμερα είκοσι κοινόβιες μονές¹⁸. Σε αυτές υπάγονται ως εξαρτήματα δώδεκα σκήτες¹⁹, και άλλα μοναστικά καθιδρύματα (κελιά, καλύβες, καθίσματα και ψυχαστήρια). Απαγορεύεται η ίδρυση άλλης μονής. Επικεφαλής κάθε μονής είναι ο ηγούμενος που εκλέγεται ισόβια από όλους τους μοναχούς.

11. Η μονή του Εσφιγμένου μοιάζει με οχυρωμένη πολιτεία.

12. Η επιβλητική μονή Παντελεήμονος.

13. Η μονή Ξενοφώντος.

Οι μονές που βρίσκονται κοντά στη θάλασσα διαθέτουν το δικό τους μικρό λιμάνι με τα απαραίτητα για την εξυπηρέτηση των αναγκών τους κτήρια (αρσανάδες)²⁰.

«Ὁ ἱερός Ἄθως...
τὸ μέγα καὶ θαυμαστόν
ὄντως τῆς ἀρετῆς παγκράτιον.»

Φιλόθεος Κόκκινος,
Ἀντιρρητικός πρὸς Γρηγορᾶν 12, 1355 μ.Χ.

Σε πολλά χαρακτηριστικά γίνεται προσπάθεια να παρουσιαστούν οι μονές και στις δύο πλευρές του Αγίου Όρους, με αποτέλεσμα το όρος Ἄθως να φαίνεται σαν δύο ξεχωριστά βουνά.

Χάρτινες εικόνες

Περιζήτητα αναμνηστικά που δίνονταν από τις μονές στους προσκυνητές αποτελούν τα τυπωμένα σε χαρτί χαρακτηριστικά με απεικονίσεις των μονών ή αγίων.

...Με διαχρονική ακτινοβολία ★1

«*τρεφόμενοι με άγρια βότανα,
έχοντας ως σκεπάσματα
τις τρίχες του σώματός τους,
τα μαλλιά της κεφαλής τους,
τη μέχρι τα γόνατα γενειάδα τους
και τα φύλλα των δέντρων*»

Από Βίο αγίου

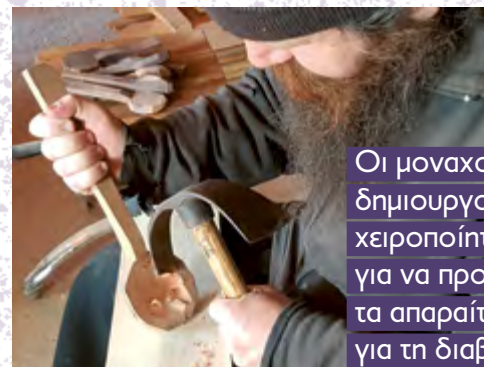
Στις απόκρημνες σκίτες του δυσπρόσιτου νότιου τμήματος της χερσονήσου του Άθω, τα λιγοστά τρόφιμα μεταφέρονται με τη βοήθεια αλυσίδας πάνω από τον γκρεμό.

Διακονήματα

Καθημερινά οι μοναχοί αναλαμβάνουν τα ατομικά τους *διακονήματα*²², δηλαδή τις απαραίτητες δουλειές για την κάλυψη των πρακτικών τους αναγκών.

14. Το σήμαντρο καλεί τους μοναχούς να προσέλθουν στην εκκλησία.

Οι μοναχοί δημιουργούν *εργόχειρα*, χειροποίητα αντικείμενα, για να *προσπορίζονται* τα απαραίτητα για τη *διαβίωσή τους*.

Ο σιωπηλός κόσμος του Άθω

Στα μοναστήρια του Αγίου Όρους ακολουθείται ο κοινοβιακός τύπος ζωής όπου η στέγη, η εργασία, το φαγητό και η προσευχή είναι κοινά. Όμως, πολλοί μοναχοί ζουν μέχρι σήμερα ως ερημίτες, σε απόκρημνα βράχια.

Το ημερονύκτιο διαιρείται σε τρία οκτώωρα. Καθένα είναι αφιερωμένο αντίστοιχα στην προσευχή, την εργασία και την ανάπαυση²¹.

15. Η «*ὡς πῦρ εὐφροσύνης, ὡς φῶς εὐωδιάζον*» προσευχή είναι κύριο έργο του μοναχού.

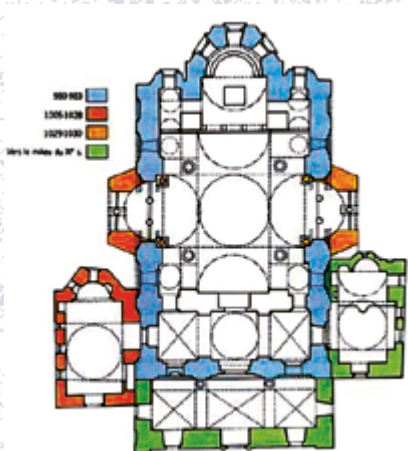

Η διατροφή των μοναχών είναι λιτή, περιορισμένη κυρίως σε όσπρια και λαχανικά, αλλά ιδιαίτερα γευστική και υγιεινή. Δεν καταναλώνεται ποτέ κρέας, μόνο ψάρι και θαλασσινά κατά τις πανηγύρεις, τις Κυριακές και τις μεγάλες γιορτές.

Ένα ξεχωριστό μνημείο...

«Η άπροσμάχητος τῆς ὀρθοδοξίας ἀκρόπολις»

Οι μονές του Άθω καθόρισαν την τυπική διάταξη και οργάνωση των ορθόδοξων μοναστηριακών συγκροτημάτων. Στο μέσο της αυλής κάθε μονής βρίσκεται ο κεντρικός ναός, το *καθολικό*, χτισμένο στον «αγιορείτικο τρίκογχο τύπο»²³, με δύο πλευρικές κόγχες, τους *χορούς*, για να στέκονται οι ψάλτες. Η αίγλη του Αγίου Όρους οδήγησε έκτοτε στην επικράτηση του τύπου στα ορθόδοξα μοναστήρια.

Κάτοψη καθολικού της μονής Ιβήρων

16. Καθολικό της μονής Κουτλουμουσίου.

Πολλά καθολικά είναι βαμμένα κόκκινα εξωτερικά ενώ οι τρούλοι τους καλύπτονται με φύλλα μολύβδου (μολυβδοσκεπάστο).

Είδα στο Ρούσσικο το Μαναστήρι ζωντανή την ονειροφάνταχτη λειτουργία της σκλαβωμένης μας Αγιά-Σοφιάς...

Τι θείο κατοικητήριο η εκκλησιά εκείνου του Μαναστηριού! Ο τέμπλος όλος ένα πελώριο κομμάτι χρυσαφιού, απ' άκρη σ' άκρη, κι από τον πάτο ως την κορφή. Οι τοίχοι της ακέραιο μουσείο των εξοχωτέρων αγιογραφιών.

Χρήστος Χρηστοβασίλης, Το Άγιον Όρος, 1896.

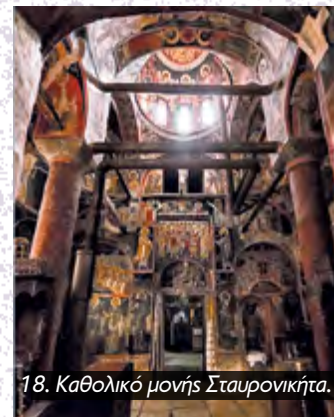

Η εικαστική εγκατάσταση «THE END», του σημαντικού σύγχρονου καλλιτέχνη Νίκου Αλεξίου (1960–2011), εκπρόσωπου της Ελλάδας στην 52η Μπιενάλε της Βενετίας το 2007, είναι εμπνευσμένη από το ψηφιδωτό δάπεδο της μονής Ιβήρων.

Ξυλόγλυπτα τέμπλα, μαρμαροθετήματα και τοιχογραφίες προσδίδουν αίσθηση πολυτέλειας και υπερβατικότητας στο εσωτερικό των ναών.

17. Ν. Γ. Πεντζίκης, Λειτουργία στο Πρωτάτο, 1980.

18. Καθολικό μονής Σταυρονικήτα.

...Με διαχρονική ακτινοβολία ★

Μνημειακή ζωγραφική

«Σπρωγμένος από φυσική αγάπη προς την άγρια φύση και στις περίεργες περιπέτειες σηκώθηκα και πήγα πέρσι στο Άγιον Όρος... δεν περίμενα να έβρω μια τέχνη τόσο τέλεια μέσα στις εκκλησίες των μοναστηριών.

Απ' όσα είχα διαβάσει για την Βυζαντινή τέχνη είχα λάβει την ιδέα πως η τέχνη ετούτη είναι άξια μικρότερης προσοχής παρά εκείνη της Ιταλικής Αναγέννησης. Μα ο καθένας μπορεί να κρίνει απ' τα λιγοστά κομμάτια που δίνω εδώ πως βρίσκονται στον Άθωνα ζωγραφίες της πιο σπάνιας τελειότητας»

Φώτης Κόντογλου,
Η τέχνη του Άθω, 1923.

Οι εξαιρετες βυζαντινές και μεταβυζαντινές τοιχογραφίες των μονών του Αγίου Όρους αποτελούν διαχρονικά σημείο αναφοράς για τη βυζαντινή ζωγραφική. Σκηνές από τη ζωή και τα θαύματα του Χριστού, τη ζωή της Θεοτόκου, προσωπογραφίες και μαρτύρια αγίων εντυπωσιάζουν με την πλούσια θεματολογία και την ποιότητα της εκτέλεσής τους.

Πολλοί Έλληνες ζωγράφοι των αρχών του 20ού αι. αναζητούν τον αυθεντικό χαρακτήρα της ελληνικής τέχνης και επανεκτιμούν τη βυζαντινή τέχνη²⁴. Βασικό ρόλο στη γνωριμία τους με το Βυζάντιο έπαιξαν τα ταξίδια τους στο Άγιον Όρος.

20. Πρωτάτο, η Ανάσταση, έργο των αδερφών Ασπραπά, περ. 1290.

21. Μονή Σταυρονικήτα, ο Επιτάφιος, έργο του σπουδαίου ζωγράφου Θεοφάνη Στρελίτζα Μπαθά από την Κρήτη, 1545/6.

19. Πρωτάτο, Λεπιτομέρεια από τα Εισόδια της Θεοτόκου, έργο των Μιχαήλ και Ευτύχιου Ασπραπά, 1294.

Πολλοί εικονογραφικοί κύκλοι, όπως οι Αίνοι και η Αποκάλυψη, αποκρυσταλλώνονται στους ναούς του Αγίου Όρους.

Ένα ξεχωριστό μνημείο...

Μία «κιβωτός ζωής παρουσίας»

Το Άγιον Όρος αποτελεί ένα ανεκτίμητο θησαυροφυλάκιο σπουδαίων έργων τέχνης και εκκλησιαστικών κειμηλίων. Εδώ φυλάσσονται οι μεγαλύτερες συλλογές ελληνικών χειρογράφων και φορητών εικόνων στον κόσμο, αλλά και ελληνικών, οθωμανικών, ρωσικών και ρουμανικών εγγράφων.

Ανάλογα, οι αθωνικές συλλογές έργων μεταλλοτεχνίας, συχνά εξαιρετικά πολύτιμων, καθώς επίσης χαρακτηριστικών, ξυλόγλυπτων και κεραμικών της Κιουτάχειας είναι οι μεγαλύτερες στην Ελλάδα.

Εδώ επίσης βρίσκονται σημαντικές συλλογές εκκλησιαστικών υφασμάτων, ανθιδόλων²⁵, χάρτινων εικόνων, νομισμάτων, μαρμάρινων γλυπτών, παλαιών φωτογραφικών πλακών και ελληνικών βιβλίων που εκδόθηκαν με την έναρξη της τυπογραφίας. Σε πολλές μονές τα παλαιά αντικείμενα καθημερινής χρήσης εκτίθενται σε οργανωμένα λαογραφικά μουσεία.

22. Βυζαντινά χειρόγραφα και πολύτιμες εικόνες αποτελούν μέρος των πλούσιων συλλογών των αγιορείτικων μονών.

Θαυματοργές εικόνες της Παναγίας

Στο «Περιβόλι της Παναγίας», όπου τιμάται η Θεοτόκος, σώζεται μεγάλος αριθμός εικόνων, κατά την παράδοση θαυματοργών, που βρέθηκαν με θαυμαστό τρόπο και παρέχουν προστασία στις μονές, όπως για παράδειγμα η Παναγία Πορταΐτισσα στη μονή Ιβήρων.

Στις μονές του Αγίου Όρους φυλάσσονται λειτουργικά σκεύη εξαιρετικής τέχνης.

Η Τιμία Ζώνη της Θεοτόκου είναι το πολυτιμότερο κειμήλιο της μονής Βατοπαιδίου.

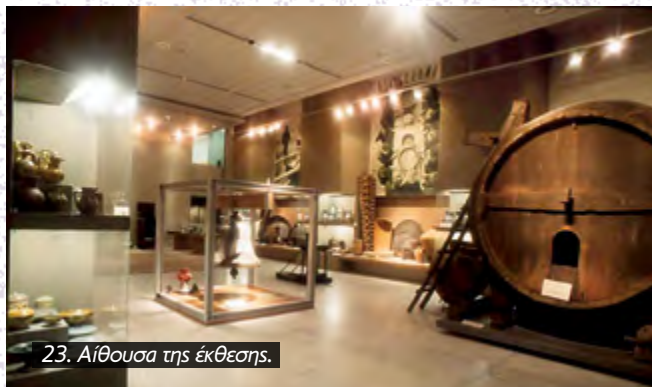
Άγια λείψανα και ιερά κειμήλια

Πολυάριθμα άγια λείψανα και άλλα ιερά «κειμήλια», αντικείμενα που συνδέονται με τα άγια πρόσωπα της Εκκλησίας, φυλάσσονται επίσης σε πολλές μονές²⁶. Σε περιόδους ανάγκης οι μοναχοί του Αγίου Όρους ταξίδευαν με αυτά σε άλλες χώρες με σκοπό να αποκομίσουν δωρεές για τις μονές τους (ζητείες).

...Με διαχρονική ακτινοβολία ★3

Μαγδαληνή, Μαγδαληνή,
του πόθου μέγα αστέρι·
σε μοναστήρι ανέβασες κ' εμένανε
πιστό, για να φιλήσω λείψανο
το ατίμητό Σου χέρι·
κ ήταν ακόμα, ως πίθωσα
τα χείλια μου, ζεστό!

Άγγελος Σικελιανός, «Μαγδαληνή»,
Λυρικός βίος, τ. Δ', 1967.

23. Αίθουσα της έκθεσης.

«Οι θησαυροί του Αγίου Όρους»

Το 1997 στη Θεσσαλονίκη, Πολιτιστική Πρωτεύουσα της Ευρώπης, πραγματοποιήθηκε η καθοριστικής σημασίας έκθεση όπου για πρώτη φορά παρουσιάστηκαν στο ευρύ κοινό 1.500 πολύτιμοι θησαυροί από το Άγιο Όρος.

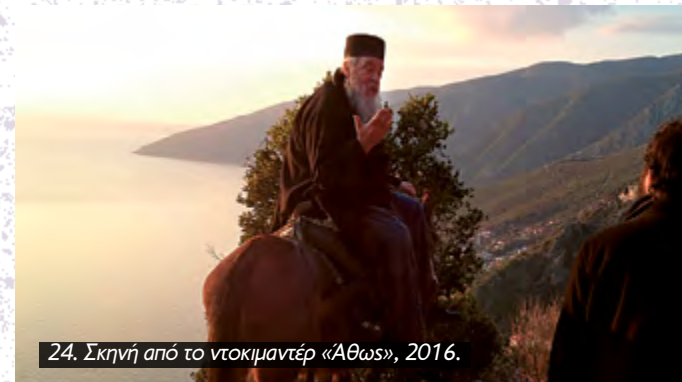
Το 1963 εορτάστηκε η επέτειος της χιλιετούς πορείας του Αγίου Όρους με λαμπρές τελετές, οι οποίες ξεκίνησαν από την Κωνσταντινούπολη και συνεχίστηκαν στη Θεσσαλονίκη και την Αθήνα.

Το πολεμικό σκάφος Ασπίς μετέφερε στις 17 Απριλίου από τη μονή Πρωτάτου στον Πειραιά τη σεβάσμιμα εικόνα της Παναγίας «Άξιον Εστί»²⁷. Ήταν η πρώτη φορά που έβγαινε εκτός του Αγίου Όρους και έγινε δεκτή με εξαιρετικές τιμές από πλήθος κόσμου.

Οι εορτασμοί κατέληξαν στη μονή της Μεγίστης Λαύρας (23–24 Ιουνίου), όπου, για πρώτη φορά μετά από πολλούς αιώνες, συναντήθηκε ο Οικουμενικός πατριάρχης με τους πατριάρχες των Ιεροσολύμων και άλλων Βαλκανικών χωρών, όπως της Ρουμανίας, της Σερβίας και της Βουλγαρίας.

23. Η περιφορά της εικόνας «Άξιον Εστί» στην Αθήνα, 1963.

24. Σκηνή από το ντοκιμαντέρ «Άθως», 2016.

Αποκαλυπτικά ντοκιμαντέρ

Πολλά ντοκιμαντέρ για το Άγιο Όρος εστιάζουν στην καθημερινή ζωή των μοναχών, που ζουν απομονωμένοι με προσευχή, εκκλησιασμό και τις απαραίτητες για τη διαβίωσή τους εργασίες. Το 2016 κυκλοφόρησε το ντοκιμαντέρ «Άθως» των Peter Berdehle και Andreas Martin που αφηγείται την καθημερινότητα των μοναχών του Αγίου Όρους και αποκαλύπτει άγνωστες αλλά σημαντικές στιγμές από την πιο διαφυλαγμένη και περισσότερο οργανωμένη μοναστική κοινότητα της Ευρώπης.

Μνημειώδεις διάλογοι

ΕΛΛΑΔΑ

Μετέωρα

Η μεγαλύτερη μοναστική κοινότητα του ελλαδικού χώρου μετά το Άγιον Όρος, διάσπαρτη σε απόκρημνους βράχους, κοντά στην Καλαμπάκα της Θεσσαλίας.

ΕΛΛΑΔΑ

Μοναστήρια στο Νησί των Ιωαννίνων

Στο μικρό νησί της λίμνης Παμβώτιδας των Ιωαννίνων επτά μοναστήρια αναδείχθηκαν σε σημαντικά κέντρα μοναχισμού κατά τον 16ο αι. Ξεχωρίζει η μονή του Αγίου Νικολάου των Φιλανθρωπινών ή Σπανού, όπου διατηρούνται τοιχογραφίες του φημισμένου ζωγράφου Φράγγου Κατελάνου.

ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ
& ΤΟΝ ΚΟΣΜΟ!

ΑΙΓΥΠΤΟΣ

Μονή της Αγίας Αικατερίνης στο όρος Σινά

Ένα από τα σημαντικότερα και παλαιότερα μοναστήρια της ορθοδοξίας. Ιδρύθηκε από τον αυτοκράτορα Ιουστινιανό στους πρόποδες του όρους Σινά τον 6ο αι. Στην ισχυρά οχυρωμένη μονή διατηρείται μία από τις σπουδαιότερες βιβλιοθήκες του κόσμου, καθώς και μεγάλες συλλογές εικόνων και χειρογράφων.

ΚΙΝΑ

Όρος Γουτάι

Ένα από τα τέσσερα ιερά βουδιστικά βουνά της Κίνας. Το «βουνό με τις πέντε κορυφές», έχει ύψος 3.061μ., πάνω στις οποίες έχουν αναγερθεί 41 βουδιστικά μοναστήρια και ναοί από τον 1ο μ.Χ. μέχρι τον πρώιμο 20ό αιώνα, εξέχοντα μνημεία βουδιστικής αρχιτεκτονικής και τέχνης.

Ένα μήνυμα του σήμερα...

«Οι της ερήμου πολίτες»

Η χερσόνησος του Αγίου Όρους διατηρεί ένα εξαιρετικό τοπίο φυσικού κάλλους, όπου υπάρχει αγαστή ισορροπία μεταξύ ανθρώπου και φύσης. Εδώ μπορεί να αναζητήσει κανείς την εσωτερική γαλήνη σε αναλλοίωτα τοπία σπάνιας ομορφιάς, που συνδυάζουν το επιβλητικό και το απόκρημνο με το γαλήνιο και το ήμερο.

Η διατήρηση της ισορροπίας φυσικού και ανθρωπογενούς περιβάλλοντος επί αιώνες δεν είναι τυχαία. Οι Αθωνίτες μοναχοί προσεγγίζουν το τοπίο με σεβασμό και αγάπη, αναγνωρίζοντας ότι τους εξασφαλίζει, πέρα από τα φυσικά αγαθά, τη γαλήνη που απαιτεί η καθημερινή πνευματική τους άσκηση. Η συνύπαρξη των μοναχών με τη φύση αποτελεί σήμερα για ολόκληρο τον πλανήτη ένα πρότυπο του τρόπου διατήρησης των οικοσυστημάτων, τα οποία πλήττονται από την έντονη ανθρώπινη δραστηριότητα και την κλιματική αλλαγή.

25. Αγιορείτικο τοπίο: Η μονή Ιβήρων.

...για ένα καλύτερο αύριο!

Στόχοι 2030 >

15 ΖΩΗ ΣΤΗ ΣΤΕΡΙΑ >

Πρωθούμε τη βιώσιμη χρήση των χερσαίων οικοσυστημάτων και δασών, καταπολεμούμε την ερημοποίηση, αναστρέφουμε την υποβάθμιση του εδάφους και της βιοποικιλότητας.

σημειώσεις

1. Διώρυγα: τεχνητό αυλάκι, κανάλι. Τη διάνοιξη της μεγάλης διώρυγας, μήκους 2 κλμ., στον ισθμό της χερσονήσου του Άθω περιγράφει ο Ηρόδοτος και επιβεβαιώνει η σύγχρονη έρευνα. Ο Ξέρξης την κατασκεύασε, για να αποφύγει τον επικίνδυνο περιήλου του Άθω, όπου είχε καταποντιστεί ο περσικός στόλος υπό τον στρατηγό Μαρδόνιο το 493 π.Χ.
2. Ο Πυθαγόρας, ο Σωκράτης, ο Όμηρος, ο Αριστοτέλης, η Σίβυλλα, ο Πλάτων, ο Πλούταρχος και άλλες μορφές αρχαίων Ελλήνων εικονίζονται στις τοιχογραφίες της Τράπεζας της μονής της Μεγίστης Λαύρας που αποδίδονται στον σπουδαίο Κρητικό ζωγράφο Θεοφάνη και χρονολογούνται μετά το 1535. Απεικονίσεις αρχαίων Ελλήνων φιλοσόφων απαντώνται και σε άλλα μνημεία του Αγίου Όρους και του ευρύτερου χώρου των Βαλκανίων και συνδέονται με την προοίωση της ελεύσεως του Χριστού από τους αρχαίους σοφούς.
3. Το πυραμιδοειδές βουνό σχηματίστηκε, σύμφωνα με την μυθολογία, κατά την σκληρή σύγκρουση ανάμεσα στους Γίγαντες και τους θεούς του Ολύμπου, όταν ο Γίγαντας Άθως έριξε από τη Θράκη έναν τεράστιο βράχο κατά του θεού Ποσειδώνα.
4. Αν λήξει ο χρόνος παραμονής στο Άγιον Όρος που ορίζει το *διαμονητήριο*, και ο επισκέπτης δεν αποχωρεί, τότε απελευνται από τις αρχές του Αγίου Όρους.
5. Σύμφωνα με την παράδοση, η Παναγία μαζί με τον ευαγγελιστή Ιωάννη, αναγκάστηκαν να αποβιβαστούν, λόγω θαλασσοταραχής, εκεί όπου είναι σήμερα χτισμένη η μονή Ιβήρων. Τότε η Παναγία ζήτησε από τον Κύριο να της παραχωρήσει ολόκληρη την περιοχή, καθώς ήταν πανέμορφη. Έτσι η χερσόνησος έγινε το «περιβόλι της Παναγίας».
6. Κατά καιρούς, ωστόσο, διάφορες γυναίκες παραβίασαν τον ιερό νόμο της μοναστικής πολιτείας. Το άβaton έχει παραβιαστεί επίσης σε περιπτώσεις που οι μοναχοί προσέφεραν καταφύγιο σε γυναίκοίπαιδα κατά τη διάρκεια πολεμικών συγκρούσεων, όπως κατά την Επανάσταση του 1821 και το Β΄ Παγκόσμιο Πόλεμο.
7. Ήδη από τους βυζαντινούς χρόνους ιδρύονται τα μεγάλα μοναστήρια του Αγίου Όρους, όπου είναι εγκατεστημένοι Ιβήρες μοναχοί (μονή Ιβήρων), Ρώσοι (μονή Παντελεήμονος), Σέρβοι (μονή Χιλανδαρίου), Βούλγαροι (μονή Ζωγράφου).
8. Ο συνοδός είναι εμπνευσμένος από τον προσκυντή από το Κίεβο Βασίλι Γκρηγκόροβιτς Μπάρσκι που επισκέφτηκε το Άγιον Όρος δύο φορές (1725–1716 και 1744–1745), αποτελώντας μία από τις σημαντικότερες πηγές της αθωνικής πολιτείας, καθώς στο πολύτιμο έργο του αποτυπώνει με σχολαστικότητα τα μοναστήρια, τα κειμήλιά τους, τη φύση και την καθημερινή ζωή των μοναχών.
9. Για τους *αρσανάδες* βλ. παρακάτω, σελ. 18 και σημ. 20.
10. Καρυές: ο μοναδικός οικισμός του Αγίου Όρους. Εκεί γίνονταν το παζάρι, στο οποίο οι μοναχοί πωλούσαν τα εργοχειρά τους. Σήμερα υπάρχει και ο οικισμός της Δάφνης.
11. Οι *φιάλες*, περίετρα κτίσματα στον αώλειο χώρο των ναών και μονών, στέγάζουν τη μαρμάρινη λεκάνη για την τέλεση της ακολουθίας του αγιασμού των υδάτων.
12. Το επίσημο αυτοκρατορικό έγγραφο με σφραγίδα του ίδιου του αυτοκράτορα (σιγίλλιο) του 883 μ.Χ. είναι το παλαιότερο σωζόμενο έγγραφο του Αγίου Όρους.
13. *Τυπικό* (κανονισμός λειτουργίας) του Αγίου Όρους. Ο περίφημος «Τράγος», καθώς είναι γραμμένο σε δέρμα τράγου, φέρει την υπογραφή του ίδιου του αυτοκράτορα Ιωάννη Α΄ Τσιμισκή (969–976) και αναγνωρίζει επίσημα για πρώτη φορά τη λειτουργία στη χερσόνησο του Άθω μοναστηριών σύμφωνα με το κοινοβια-

κό σύστημα. Τα τυπικά ανανεώνονται στο πέρασμα των αιώνων αντανακλώντας τις αλλαγές στη λειτουργία της μοναστικής κοινότητας.

14. Ο καταγόμενος από αρχοντική οικογένεια των Σερρών ιερέας Εμμανουήλ Παππός (1772–1821) πρωτοστάτησε στον αγώνα για την απελευθέρωση της Χαλκιδικής.

15. Λογοτέχνες όπως ο Αλέξανδρος Παπαδιαμάντης που το επισκέπτεται πρώτη φορά το 1872 «χάριν προσκυνήσεως», ο Νίκος Καζαντζάκης και ο Άγγελος Σικελιανός (1914), ο Ζαχαρίας Παπαντωνίου (1923), ο Βασίλης Βασιλικός (1953), ο Γεώργιος Θεοτοκάς (1961), ο Ηλίας Βενέζης (1963), ο Ιωάννης Μ. Παναγιωτόπουλος το 1966 κλπ. Επίσης, σημαντικοί Έλληνες ζωγράφοι όπως ο Θεόφιλος (1870–1934), ο Θεόδωρος Ράλλης (1852–1909), ο Σπύρος Παπαλουκάς (1892–1957), ο Γιώργος Γουναρόπουλος (1889–1977), ο Νίκος Γαβριήλ Πεντζίκης (1908–1993), Νίκος Φωτάκης (1904–1959) κ.ά. συχνά στο έργο τους απεικονίζουν τα μοναστήρια και τα φυσικά τοπία του Άθω. Το Άγιον Όρος συχνά πρωτοστατεί και στο έργο ξένων λογοτεχνών, καλλιτεχνών και διανοουμένων, όπως του Άγγλου συγγραφέα Patrick Leigh Fermor (1915).

16. Οι βυζαντινολόγοι Gabriel Millet (1867–1953), Ανδρέας Ξυγούπουλος (1891–1979), Μανόλης Χατζηδάκης (1909–1998) και Παύλος Μυλωνάς (1915–2005) συνέβαλαν ουσιαστικά στη μελέτη της μνημειακής τέχνης του Αγίου Όρους. Η σειρά «Archives de l’Athos» αποσκοπεί στην έκδοση των ελληνικών εγγράφων μέχρι το 1500. Το Εθνικό Ίδρυμα Ερευνών εκπονεί ερευνητικό πρόγραμμα με σκοπό την έκδοση των μεταβυζαντινών εγγράφων των αθωνικών αρχείων. Για την προβολή και μελέτη της αγιορείτικης πολιτιστικής κληρονομιάς σημαντικό είναι το έργο της Αγιορείτικης Εστίας, που ιδρύθηκε το 2000 από τον Δήμο Θεσσαλονίκης και την Ιερά Κοινότητα του Αγίου Όρους. Παράλληλα, ιστορικοί, παλαιογράφοι, αρχιτέκτονες και ερευνητές διαφόρων εθνικοτήτων μελετούν τα μνημεία, την τέχνη και τα κειμήλια του Αγίου Όρους. Διεθνή συνέδρια, ομιλίες, εκθέσεις και πολύτιμες εκδόσεις, με φροντίδα συχνά των ίδιων των αγιορείτικων μονών, προβάλλουν τη μοναδική πολιτιστική κληρονομιά του Αγίου Όρους.

17. Σύμφωνα με τον «Καταστατικόν Χάρτην Αγίου Όρους» του 1924, ο οποίος επικυρώθηκε με Νομοθετικό Διάταγμα το 1926, η αυτόνομη μοναστική πολιτεία του Αγίου Όρους αποτελεί αυτοδιοικητικό τμήμα του Ελληνικού Κράτους. Ο πολιτικός διοικητής του Αγίου Όρους υπάγεται στο Υπουργείο Εξωτερικών και εδρεύει στις Καρυές, το μεγαλύτερο οικισμό και διοικητικό κέντρο του Άθω. Οι μονές του Αγίου Όρους πνευματικά διατελούν υπό την δικαιοδοσία του Οικουμενικού Πατριαρχείου της Κωνσταντινούπολης.

18. Οι μονές είναι επιβλητικά αρχιτεκτονικά συγκροτήματα με ισχυρό περίβολο. Στο κέντρο της κάθε αυλής βρίσκεται το καθολικό, ο κεντρικός ναός της κάθε μονής. Γύρω του απλώνονται παρεκκλήσια, η τράπεζα και το ηγουμενείο, σκευοφυλάκια, βιβλιοθήκες, πολυώροφα κελιά, μαγειρεία και μικρά βοηθητικά κτίσματα, όπως εργατόσπιτα και εργαστήρια. Οι 20 μονές του Αγίου Όρους είναι, κατά σειρά ιεραρχίας, οι εξής: 1) Μεγίστης Λαύρας, 2) Βατοπαιδίου, 3) Ιβήρων, 4) Χιλανδαρίου, 5) Διονυσίου, 6) Κουτλουμουσίου, 7) Παντοκράτορος, 8) Ξηροποτάμου, 9) Ζωγράφου, 10) Δοχειαρίου, 11) Καρακάλου, 12) Φιλοθέου, 13) Σίμωνος Πέτρης, 14) Αγίου Παύλου, 15) Σταυρονικίτας, 16) Ξενοφώντος, 17) Γρηγορίου, 18) Εσφιγμένου, 19) Αγίου Παντελεήμονος και 20) Κασταμονίτου.

19. Οι δώδεκα σκίτες αποτελούν οργανωμένες μοναστικές κοινότητες, εκ των

οποίων οι τέσσερις είναι *κοινόβιες* και δίνουν εξωτερικά την εντύπωση ενός μοναστηριακού συγκροτήματος, ενώ οι οκτώ είναι *ιδιόρρυθμες* και έχουν την πολεοδομική διάταξη ενός μικρού οικισμού αποτελούμενου από πολλά μικρά κτίσματα όπου διαμένουν οι μοναχοί (*καλύβες*), διάσπαρτων γύρω από το κεντρικό ναό (*κυριακό*). Αυστηρότερη έκφραση του αθωνίτικου μοναχισμού αποτελεί ο ερημητικός βίος, όπου οι μοναχοί διαβιούν σε στοιχειώδεις καλύβες ακολουθώντας έναν αυστηρό ασκητικό τρόπο ζωής.

20. Οι *αρσανάδες* είναι κτίσματα που περιλαμβάνουν το *καρaboστάσιο* (είσοδος για πλοιάρια), μικρούς χώρους κατοικίας και αποθήκες, που προστατεύονται από οχυρωματικό πύργο.

21. Στο Άγιον Όρος ισχύει η βυζαντινή ώρα, έτσι ώστε η ημέρα, δηλαδή η ώρα 0:00, να ξεκινά καθημερινά με το ηλιοβασίλεμα. Το εικοσιτετράωρο αρχίζει λίγο μετά τα μεσάνυχτα. Το μεσημεριανό γεύμα σερβίρεται περίπου στις 8 το πρωί, μετά τη Θεία Λειτουργία, ενώ το βραδινό δείπνο περίπου στις 6 το απόγευμα, μετά τον Εσπερινό! Αντίστοιχα, ο χρόνος υπολογίζεται 13 ημέρες πίσω, σύμφωνα με το παλαιό (Ιουλιανό) ημερολόγιο.

22. Ένας μοναχός μπορεί να εκτελεί περισσότερα από ένα διακονήματα. Υπολογίζονται 60 τουλάχιστον διακονήματα, όπως του *πυλωρού* ή *πορτάρη*, του υπεύθυνου για την διαμονή των επισκεπτών, του *τραπεζάρη*, του υπεύθυνου για την οργάνωση των γευμάτων στην τράπεζα, του μάγειρα, του ταχυδρόμου, του ψαρά, του στέλιγκα, του περιβολάρη, του ράφτη κ.ά.

23. Αποτελεί παραλλαγή του ιδιαίτερα διαδεδομένου στην εκκλησιαστική βυζαντινή αρχιτεκτονική τύπου του *σταυροειδούς εγγεγραμμένου ναού*, με τη μόνη διαφορά ότι οι δύο πλάινές του πλευρές απολήγουν σε κόγχες, τους χορούς, δίνοντας έτσι στην κάτοψη το σχήμα ενός τρίκογχου ναού (μαζί με την κόγχη του Ιερού Βήματος). Στο Άγιον Όρος εμφανίζεται ήδη από τα τέλη του 10ου αι. με την ίδρυση των πρώτων μονών και κυριαρχεί έκτοτε σε όλες σχεδόν τις μονές του Άθω.

24. Οι Έλληνες καλλιτέχνες που δραστηριοποιούνται στις αρχές του 20ου αι., οι οποίοι βίωσαν τους Βαλκανικούς Πολέμους, τον Α΄ Παγκόσμιο Πόλεμο και τη Μικρασιατική Καταστροφή, ένωσαν την ανάγκη της εθνικής αυτοβεβαίωσης επαναπροσδιορίζοντας την ταυτότητα του ελληνικού πολιτισμού. Η αναζήτηση αυτή εκφράστηκε με τη στροφή στη μελέτη της αρχαίας ελληνικής τέχνης, την ανακάλυψη της βυζαντινής τέχνης και του λαϊκού πολιτισμού. Σε αυτήν την παράδοση ανατρέχουν για να διατηρήσουν την αυθεντικότητά τους, την «ελληνικότητα» συνδυάζοντας ή και απορρίπτοντας στοιχεία από την σύγχρονη ευρωπαϊκή τέχνη.

25. Τα ανθίβωλα είναι σχέδια με διάτρητα περιγράμματα, τα οποία τοποθετούσαν οι ζωγράφοι απευθείας πάνω στην επιφάνεια που σκόνευαν να ζωγραφίσουν. Κατόπιν έριχναν σκόνη από κάρβουνο, η οποία άφηνε το αποτύπωμα του σχεδίου στην επιφάνεια που επρόκειτο να ζωγραφιστεί.

26. Στη μονή Βατοπαιδίου για παράδειγμα φυλάσσονται 1.500 λείψανα αγίων. Τιμητική προσκύνηση αποδίδεται και στα κειμήλια, δηλαδή στα αντικείμενα που συνδέονται με τα άγια πρόσωπα της Εκκλησίας, όπως η Τίμια Ζώνη της Θεοτόκου, τμήματα του Τιμίου Ξύλου και του Ακάνθινου Στεφάνου του Χριστού κ.ά.

27. Η εικόνα «Άξιον Εστί», στο ναό του Πρωτάτου, θεωρείται η σημαντικότερη μεταξύ των εικόνων του Αγίου Όρους. Σύμφωνα με την παράδοση, ο αρχάγγελος Γαβριήλ έψαλε για πρώτη φορά τον αγγελικό ύμνο «Άξιον εστί» ενώπιον της θαματουργής εικόνας, τον 10ο αιώνα.

βιβλιογραφία

Αθανασιάδης Σ. (επιμ.), *Οδοιπορικό στο Άγιον Όρος: Τόπος, χρόνος, άνθρωπος*, Θεσσαλονίκη 1999 (και σε ηλεκτρ. έκδ.).

Βογιατζής Σ., *Το καθολικό της Ιεράς Μονής Μεγίστης Λαύρας στο Άγιον Όρος: Ιστορία και αρχιτεκτονική*, Αθήνα 2019.

Θησαυροί του Αγίου Όρους (κατ. έκθ.), Θεσσαλονίκη 1997.

Καδάς Σ., *Το Άγιον Όρος: Τα μοναστήρια και οι θησαυροί τους*. Εικονογραφημένος οδηγός, Αθήνα 1979 (1η έκδ.).

Κακλαμάνος Δ. (επιμ.), *Η Διεθνές Επιστημονικό Συνέδριο: Άγιον Όρος και λογιολογία*, Πρακτικά συνεδρίου, Θεσσαλονίκη, 22–24 Νοεμβρίου 2013/8th International Scientific Conference, Mount Athos and Scholarship, Conference Proceedings, Thessaloniki, 22–24 Noembriou 2013, Θεσσαλονίκη 2014 (συνοδεύεται και από κατ. έκθ.).

Κεμήλια Πρωτάτου, 2 τόμ., Άγιον Όρος 2001–2004.

Μαμαλούκος Στ., «Παρατηρήσεις στην αθωνική βυζαντινή ναοδομία», στο Ε. Κώτσου (γεν. εποπτ.), Α.Γ. Βοσκάκη – Ευ. Μέρμηγκα (επιμ.), *Διεθνές Επιστημονικό Συμπόσιο προς τιμήν του ομότιμου καθηγητή Γεωργίου Βελήνη*, Θεσσαλονίκη 2017: *Πρακτικά/International Symposium in Honour of Emeritus Professor George Velenis, Thessaloniki 2017: Proceedings*, Αθήνα 2021, 611-644.

Μυλωνάς Π.Μ., *Άτλας του Άθωνος, Εικονογραφημένο λεξικό του Αγίου Όρους Άθωνος/Atlas des Athos, Bildlexikon des Heiligen Berges Athos*, 3 τόμ., Αθήνα 2000.

Ντάφης Σπ.–Μπαμπαλβάνος Δ.–Διαμαντίς Στ.–Βαβαλέκας Κ., *Φύση και φυσικό περιβάλλον στο Άγιον Όρος*, Θεσσαλονίκη 1997.

Παπαχρυσάνθου Δ., *Ο αθωνικός μοναχισμός: Αρχές και οργάνωση*, Αθήνα 1992.

Παρχαρίδου Μ.–Φουντούλης Ι.Μ., (επιμ.), *Άγιον Όρος: Φύση–Λατρεία– Τέχνη, Πρακτικά συνεδρίων εις τὸ πλαίσιον τῶν παραλλήλων ἐκδηλώσεων τῆς ἐκθέσεως «Θησαυροί τοῦ Ἁγίου Ὁρους»*, 2 τόμ., Θεσσαλονίκη 2001.

Παυλόπουλος Δ.–Κίλεσοπούλου Κ. (επιμ.), *Το Άγιον Όρος στην ελληνική τέχνη* (κατ. έκθ.), Αθήνα 2007.

Πελεκανίδης Στ.Μ.–Χρήστος Π.Κ.–Μαυροπούλου-Τσιούμη Χρ.–Καδάς Σ.Ν.–Καλαμαρτζή-Κατσαρού Αι., *Οι θησαυροί του Αγίου Όρους. Σειρά Α': Εικονογραφημένα χειρόγραφα: Παραστάσεις, επίτιπλα, αρχικά γράμματα*, 4 τόμ., Αθήνα 1973–1991.

Πολυβίου Μ.–Τουτός Ν.–Φουστέρης Γ. (επιμ.), Στεργιοπούλου Ε. (μτφρ.), *Βασίλι Γκρηγκόροβιτς Μπάρσκι: Τα ταξίδια του στο Άγιον Όρος, 1725–1726, 1744–1745* (με την φροντίδα και τα σχόλια του ακαδημαϊκού Παύλου Μυλωνά), εκδ. Αγιορείτικη Εστία–Μουσείο Μπενάκη, Θεσσαλονίκη 2009.

Σμυρνάκης Γ., *Τὸ Ἅγιον Ὁρος: Ἀρχαιολογία Ὁρους Ἄθω–Ἱστορικαὶ ὑπομνήσεις ἀπὸ τῶν ἀρχαιοτάτων χρόνων ἄχρι τῶν ἡμερῶν ἡμῶν–Τυπικὰ Ἅγιου Ὁρους–Καθεστώτα–Ἀρχιτεκτονικὴ–Ἀγιογραφία–Βιβλιοθηκὰ–Μοναὶ–Κεϊμήλια–Ἀπογραφικὴ καὶ λοιπὰ*, Αθήνα 1903 (φωτοαναστ. αναστυ. με ευρετήριο, Καρυές Αγίου Όρους 1998).

Τούτος Ν.–Φουστέρης Γ., *Ευρετήριο της μνημειακής ζωγραφικής του Αγίου*

Όρους, 10ος–17ος αιώνας, Αθήνα 2010.

Τσιγαρίδας Ευ. (επιμ.), *Μανουήλ Πανσέληνος: Εκ του Ιερού ναοῦ του Πρωτάτου* (κατ. έκθ.), Θεσσαλονίκη 2008.

Χατζηδάκης Μ., *Ο κρητικός ζωγράφος Θεοφάνης: Η τελευταία φάση της τέχνης του στις τοιχογραφίες της Ιεράς Μονής Σταυρονικήτα*, Άγιον Όρος 1986.

Χατζηφώτης Ι.Μ., *Η καθημερινή ζωή στο Άγιον Όρος*, Αθήνα 1999.

Χρήστου Π.Κ., *Το Άγιον Όρος: Αθωνική πολιτεία–Ιστορία, τέχνη, ζωή*, Αθήνα 1987.

Delouis O.–Smyrlis K. (επιμ.), *Lire les Archives de l'Athos: Actes du colloque réuni à Athènes du 18 au 20 novembre 2015 à l'occasion des 70 ans de la collection refondée par Paul Lemerle*, Παρίσι 2019.

Le millénaire du mont Athos, 963–1963, τόμ. 1: *Études et mélanges*, τόμ. 2: *Actes du "Convegno internazionale di Studio" à la Fondazione Giorgio Cini*, 3–6 septembre 1963 à Venise, Chevetogne 1963–1964.

Le Mont Athos et l'Empire byzantin: Trésors de la Sainte Montagne, Petit Palais, Musée des Beaux-Arts de la ville de Paris, 10 avril–5 juillet 2009 (κατ. έκθ.), Παρίσι 2009.

Millet G., *Monuments de l'Athos relevés avec le concours de l'armée française d'Orient et de l'École française d'Athènes*, τόμ. I, Les peintures, Παρίσι 1927.

Muresu M., *Il Monte Athos in età mediobizantina (sec. IX–XI) fra storia e archeologia*, Cerro al Voltumo 2020.

Πηγές στο διαδίκτυο

http://odysseus.culture.gr/h/3/gh3530.jsp?obj_id=2367

<https://whc.unesco.org/en/list/454>

Αγιορείτικη Εστία/Mount Athos Center: <https://www.agioritikiestia.gr/el/>

Αγιορείτικη μνήμη/Athos Memory: www.athosmemory.org

Αθωνική Ψηφιακή Κιβωτός/Athos Digital Heritage: <https://www.mountathos.org/el-GR/Agio-Oros.aspx>

Κέντρο Διαφύλαξης Αγιορείτικης Κληρονομιάς (ΚΕΔΑΚ): <https://www.kedak.gr/>

Mount Athos 360, Εικονικές περιηγήσεις: <https://mountathos360.com/>

The Friends of Mount Athos: <http://www.bates.edu/~rallison/friends>

Εκπαιδευτικό υλικό: <https://proskynitaria1.mountathos.org/barski>

προέλευση εικόνων

Εξώφ: https://en.wikipedia.org/wiki/Pantokratoros_Monastery#/media/File:Pantokratoros_1.jpg

- <https://mountathos-monks.gr/agio-oros/pws-tha-paw-sto-agio-oros-plirofories/>
- http://archives.elia.org.gr:8080/LSelia/images_View/CP.CPMAC1.114.JPG
- <https://whc.unesco.org/en/list/454/gallery/&maxrows=27>
- Βλ. Πολυβίου Μ. κ.α. (2009)
- <https://athosweblog.com/2010/02/14/997-buondelmonti-cristoforo-1420/>
- <https://www.pemptousia.gr/2018/05/o-athos-tou-spirou-papalouka/>
- [https://www.wikiwand.com/el/Διονύσιος_ο_εκ_Φουρνά#/media/Αρχείο:Nedremannoe_Oko_\(Dionysios_of_Furna\).jpg](https://www.wikiwand.com/el/Διονύσιος_ο_εκ_Φουρνά#/media/Αρχείο:Nedremannoe_Oko_(Dionysios_of_Furna).jpg)
- Χατζηφώτης Ι., *Ο λόγιος ιερομόναχος Γεράσιμος Σμυρνάκης (Ναύπλιο 1862–Πάτμος 1935)*, Κατερίνη 1993 https://drive.google.com/file/d/0B_pE6ZWP5go2VzdRbXZzblNhelk/view?resourcekey=0-N2DKzfPwRU328VVIG_RgZQ
- <https://www.byzantinemuseum.gr/el/museum/history/>
- <https://whc.unesco.org/en/list/454/gallery/&maxrows=27>
- https://el.wikipedia.org/wiki/Μονή_Εσφιγμένου#/media/Αρχείο:Esphigmenou_monastery_2006.jpg
- <https://whc.unesco.org/en/list/454/gallery/&maxrows=27>
- <https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/8/84/Athos-xenophontos.jpg>
- Έκθεση φωτογραφίας του Μοναχού Γαβριήλ Φιλοθέτου με τίτλο: «Άθως–Επέκεινα των ορίων του Χρόνου», Βόλος Νοέμβριος 2019 <https://www.agioritikiestia.gr/el/mont-gabriel>
- <https://www.vimaorthodoxias.gr/agioreitiki-zoi/i-zoi-enos-agioreiti-monachou/>
- https://el.wikipedia.org/wiki/Μονή_Κουλουμουσίου#/media/Αρχείο:Ι.Μ.Κουλουμουσίου.jpg
- Αγιορείτικη Πινακοθήκη <https://www.pemptousia.gr/2022/01/nikos-gavriil-pentzikis-epetios-kimiseos-tou-tropeoforou-ton-grammaton-ke-ton-technon/a-k-004-4/>
- Σπυριδάκης Μ., 2014 <https://www.flickr.com/photos/33837371@N06/15552567890>
- Αχειμάστου–Ποταμιάνου Μ., *Βυζαντινές τοιχογραφίες*, σειρά: *Ελληνική Τέχνη*, 1994, εικ. 106
- Αχειμάστου–Ποταμιάνου Μ., 1994, εικ. 103
- https://el.wikipedia.org/wiki/Θεοφάνης_ο_Κρητικός#/media/Αρχείο:The_Burial_Lamentations_by_Theophanes_the_Cretan.jpg
- <https://www.mountathos.org/el-GR/Home.aspx>
- <https://www.vimaorthodoxias.gr/i-panagia/axion-esti-i-thaymatoyrgi-eikona-tis-panagias-koini-efestios-pronstatis-olon-ton-agioreitikon-monon/?print=print>
- <http://athos-derfilm.de/>
- <https://whc.unesco.org/en/list/454/gallery/&maxrows=27>

ΜΝΗΜΕΙΩΔΕΙΣ ΠΕΡΙΠΕΤΕΙΕΣ

στα ελληνικά μνημεία υπεσco

ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑ
Υπουργείο Πολιτισμού

Γενική Διεύθυνση Αρχαιοτήτων και Πολιτιστικής Κληρονομιάς

- Διεύθυνση Αρχαιολογικών Μουσείων,
- Εκθέσεων και Εκπαιδευτικών Προγραμμάτων
- Τμήμα Εκπαιδευτικών Προγραμμάτων και Επικοινωνίας

Ευρωπαϊκή Ένωση
Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Ταμείο

Επιχειρησιακό Πρόγραμμα
Ανάπτυξη Ανθρώπινου Δυναμικού,
Εκπαίδευση και Διά Βίου Μάθηση

Με τη συγχρηματοδότηση της Ελλάδας και της Ευρωπαϊκής Ένωσης

ISBN 978-960-386-607-7